

УДК 342.951:351.82

Вадим ПРИХОДЬКО

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут МВС України, пров. Є. Гуцала, 4А, Київ, Україна, 01011

ORCID: 0000-0003-0452-6854

DOI: 10.32782/LST/2022-2-4

Бібліографічний опис статті: Приходько, В. (2022). Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану. *Law. State. Technology*, 2, 26–31, doi: 10.32782/LST/2022-2-4

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті досліджено проблемні питання адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану. Описано причини підвищеної небезпеки автомобіля. Досліджено процеси, що відбувалися на автомобільних дорогах з початком повномасштабного вторгнення. У статті детально описано, яким чином і на яких сервісах можна дізнатися про факт фіксації порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксований в автоматичному режимі. Перелічений повний список адміністративних проступків щодо адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Означено завдання Кодексу про адміністративні правопорушення в досліджуваній області. Проаналізована стаття 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Серед обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, згідно пункту 5 статті 35 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнається зокрема й вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин. Детально описано поняття надзвичайної обставини. Надзвичайна обставина – це пригоди та явища соціального, природного, техногенного, воєнного походження, факти введення надзвичайного та воєнного стану, за наявності яких створюються умови, для врегулювання яких виникає необхідність у проведенні додаткових заходів політичного, правового, організаційного, технічного та іншого характеру, їх ресурсного забезпечення з тим, щоб у найкоротші терміни і з найменшими затратами нормалізувати обстановку, що виникла. Таким чином, вчинення адміністративного проступку в умовах правового режиму воєнного стану є обставиною, що обтяжує відповідальність. Також стаття містить характеристику законопроектів, якими передбачається посилення адміністративної відповідальності водіїв за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, дорожній рух, правопорушення, правила дорожнього руху, надзвичайна обставина, адміністративна відповідальність, водій, стягнення.

Vadym PRYKHODKO

Doctor of Law, Senior Researcher, State Research Institute MIA Ukraine, Y. Hutsala lane, 4A, Kyiv, Ukraine, 01011

ORCID: 0000-0003-0452-6854

DOI: 10.32782/LST/2022-2-4

To cite this article: Prykhodko, V. (2022). Administrative responsibility for violation of traffic rules under martial law. *Law, State, Technology*, 2, 26–31, doi: 10.32782/LST/2022-2-4

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF TRAFFIC RULES UNDER MARTIAL LAW

The article investigates the problematic issues of administrative responsibility for violation of traffic rules under martial law. The reasons for the increased danger of the car are described. The processes that took place on the roads with the beginning of the full-scale invasion are investigated. The article describes in detail how and on which services it is possible to find out about the fact of fixing a violation in the field of road safety, recorded in automatic mode. The full list of administrative offenses in the field of road safety is listed. The tasks of the Code of Administrative Offences in the studied area are outlined. Article 33 of the Code of Ukraine on Administrative Offences is analyzed. Among the circumstances aggravating liability for an administrative offense, according to paragraph 5 of Article 35 of the Code of Ukraine on Administrative Offences, the commission of an offense in conditions of natural disaster or other extraordinary circumstances is recognized. The concept of extraordinary circumstances is described in detail.

An extraordinary circumstance is an incident and phenomena of social, natural, man-made, military origin, the facts of the introduction of a state of emergency and martial law, in the presence of which conditions are created for the settlement of which there is a need for additional measures of political, legal, organizational, technical and other nature, their resource support in order to normalize the situation as soon as possible and at the lowest cost. Thus, committing an administrative offense under martial law is an aggravating circumstance. The article also contains a description of the draft laws that provide for the strengthening of administrative responsibility of drivers for violation of traffic rules under martial law.

Key words: traffic accident, traffic, offense, traffic rules, emergency, administrative responsibility, driver, penalty.

Актуальність проблеми. Вже багато років проблема безпеки дорожнього руху, зростання кількості дорожньо-транспортних пригод, аварійності та дорожнього травматизму є чи не однією із найважливіших проблем для України і вже із рангу дорожньої статистики перейшла в площину національної безпеки. Адже з року в рік ці показники недопустимо високі, а Україна знаходиться серед лідерів за показником смертності на дорогах. Через дорожньо-транспортні пригоди наша країна нині втрачає у вісім разів більше людей, ніж західноєвропейські країни.

З 24 лютого 2022 року наша країна зазнає найбільшого горя, знаходячись під атаками найлютішого ворога. Умови в яких функціонує транспортна система України, безумовно, можна охарактеризувати як надзвичайно складні. Агресія Російської Федерації впливає на усі складові транспортного процесу нашої країни що вимагає негайних рішень в правовому полі.

Народні депутати зареєстрували у Верховній Раді ряд законопроектів про посилення покарання за порушення правил дорожнього руху (далі – ПДР), в тому числі поки діє режим воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню забезпечення безпеки дорожнього руху, зокрема адміністративній відповідальності за порушення ПДР, приділяли увагу такі науковці, як Г. К. Голубевої, В. В. Гордєєва, Т. О. Гуржія, Г. В. Джагупова, А. В. Дюжаєва, В. В. Доненка, В. В. Єгупенка, В. І. Жулева, Ю. С. Коллера, А. В. Мілашевича, Р. І. Михайлова, В. В. Новікова, А. М. Пилипчука, В. Й. Развадовського, А. М. Подоляки, О. Ю. Салманової, А. О. Собакаръ, О. К. Черновського та інші. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць із цієї проблематики, існує необхідність удосконалення вказаної сфери. З останніх наукових досліджень, присвячених адміністративній відповідальності за порушення ПДР в умовах воєнного стану, варто виділити праці В. А. Бабича, Ю. С. Коллера, А. В. Червінчука.

Визначення мети дослідження. Метою цієї статті є проаналізувати особливості дорожнього руху в умовах воєнного стану та проаналізувати

питання адміністративної відповідальності за порушення ПДР в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, а тому на водія покладається величезна відповідальність не тільки за своє життя, а й за життя пішоходів та цілісність майна інших громадян. У наш час водії дуже легковажно відносяться до своїх обов'язків, нехтуючи правилами дорожнього руху та нормами чинного законодавства і досить часто керують транспортні засоби у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, що підтверджує вражаюча статистика кількості травмованих та загиблих осіб внаслідок вчинення дорожньо-транспортних пригод.

На превеликий жаль, Україна посідає одне із найперших місць в Європі за смертністю та травматизмом на дорогах. Незважаючи на широкий суспільний резонанс, водії не завжди отримують належне адміністративне покарання, що в свою чергу сприяє поширенню серед суспільства небезпечного уявлення про те, що керування у нетверезому стані не є чимось небезпечним та аморальним, а будь-які неприємності, які можуть виникнути через таке керування, легко вирішити (Infolight).

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента № 64/2022 в країні було введено воєнний стан. Його метою є створення умов для здійснення органами державної влади, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями наданих їм повноважень щодо відсічі збройної агресії, усунення небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

На період воєнного стану в Україні на дорогах встановлюються блокпости, а експлуатація транспортного засобу та будь-які переміщення пішки у межах одного чи кількох населених пунктів мають відбуватись з дотриманням комендантської години. Її тривалість відрізняється у різних містах. Тому планувати тривалі переїзди слід з урахуванням цих вимог і бажано із запасом у 30 хвилин для уникнення можливих непорозумінь із працівниками правоохоронних органів та військовослужбовцями.

У разі порушення комендантської години патруль має право Вас затримати, застосувати фізичну силу, спецзасоби і, в окремих випадках, зброю (Приходько, Александров: с. 107).

За невиконання законних вимог патруля порушнику комендантської години загрожує штраф, громадські чи виправні роботи, адміністративний арешт до 15 діб (КУпАП ст. 185). У разі надання опору порушник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності й позбавлений волі до 2 років (КК України ст. 342).

Однак з війною не минула й інша біда. Щодня внаслідок дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах продовжують гинути та травмуватися люди, зазнають пошкоджень транспортні засоби та вантажі, які сьогодні так необхідні в боротьбі з ворогом (Червінчук, 2022: с. 138).

З початком введення воєнного стану у містах та на автошляхах України повсюди перестали фіксувати порушення швидкісного режиму, особливо в зонах бойових дій. Були вимкнені камери автоматичної фото та відеофіксації порушень ПДР по всій Україні, що почало призводити до дуже істотних наслідків дорожньо-транспортних пригод, особливо у регіонах, що не зазнали руйнівного впливу, інтенсивність автомобільного руху не тільки утримується, а посилюється за рахунок людського відтоку з областей, де ведуться активні бойові дії або утворилися загрозливі, нестерпні умови для життя. Тому протягом перших чисел травня прийнято рішення про відновлення фіксації порушення швидкісного режиму шляхом включення камер фото і відео фіксації порушень ПДР на тій території України, де це можливо (Христич, 2022: с. 106).

З поновленням роботи камер автоматичної фіксації порушень ПДР знову актуальною стала інформація про алгоритм надходження повідомлень про такі порушення водієві і відповідні відомості про постанову про адміністративне правопорушення та накладення штрафу (МВС).

На сьогоднішній день, дізнатися про факт фіксації порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксований в автоматичному режимі можливо через:

1. Розміщений на сайті Міністерства внутрішніх справ України сервіс перевірки адміністративних правопорушень в галузі безпеки дорожнього руху зафіксованих в автоматичному режимі.

2. Офіційний мобільний застосунок Міністерства внутрішніх справ України «Штрафи ПДР» – мобільний застосунок, який дозволяє не тільки сплатити штрафи, які вже винесені, а й опера-

тивно отримувати повідомлення про нові постанови або зміни їх статусу. Також в застосунку є інформація про розміщення камер автоматичної фіксації порушень ПДР.

3. Телеграм-бот «Штрафи ПДР» @ ShtrafyPDRbot. За допомогою бота так само можливо оформити підписку на транспортний засіб та, у разі потреби, сплатити штраф в 1 клік з використанням банківської картки.

За допомогою цих сервісів та застосунків можна легко виконати пошук постанов, оформлених на транспортний засіб, а також оформити підписку на отримання повідомлень про винесення нових постанов. Не треба чекати поки постанова надійде до вашої поштової скриньки, а можна відразу сплатити її онлайн. Для цього, користувач має скачати мобільний застосунок «Штрафи ПДР», додати транспортний засіб, заповнивши в відповідних полях державний номер транспортного засобу та відповідний документ: серію та номер постанови або інформацію про власника авто (ІПН, паспорт або посвідчення водія) (Івженко, 2022). А також, якщо оплата здійснена у період з дня винесення постанови до спливу 10 днів з моменту її вручення, надається знижка 50% при сплаті штрафу.

Контроль за дотриманням правил дорожнього руху як в мирний, так і в воєнний час покладений на підрозділи Національної поліції України. А за порушення цих правил Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачена юридична відповідальність.

Зокрема до адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху можна віднести проступки, закріплені в ст. 80, ст. 81, ч. 1–7 ст. 121, ст. 121–1, ч. 1–3 ст. 121–2, ч. 1–5 ст. 122, ст. 122–2, ст. 122–4, ст. 122–5, ч. 1–3 ст. 123, ст. 124, ст. 124–1, ст. 125, ч. 1–4 ст. 126, ч. 1–4 ст. 127, ч. 1–3 ст. 127–1, ч. 1–3 ст. 127–2, ч. 1–2 ст. 128, ч. 1–2 ст. 129, ч. 1–4 ст. 130, ст. 132–1, ч. 4 ст. 133, ч. 1–11 ст. 133–1, ст. 133–2, ч. 2 ст. 134, ст. 135, ч. 1–2 ст. 135–1, ч. 1–2 ст. 136, ч. 1–2 ст. 139, ч. 1–4 ст. 140, ч. 1 ст. 141, ст. 142, ч. 1–7 ст. 152–1, ст. 188–28 КУпАП (КУпАП).

Зважаючи на завдання КУпАП, якими є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття,

сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством; слід зазначити, що саме засобами адміністративного законодавства можливо запобігти вчиненню порушень ПДР, які призводять до дорожньо-транспортних пригод. Мірою відповідальності за такі правопорушення є адміністративні стягнення (Червінчук, 2022: с. 139).

Відповідно до статті 33 КУпАП, при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, крім випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фото та відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132–2 цього Кодексу, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) (КУпАП ст. 33).

Серед обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, згідно пункту 5 статті 35 КУпАП визнається зокрема й вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин.

Надзвичайна обставина – це пригоди та явища соціального, природного, техногенного, воєнного походження, факти введення надзвичайного та воєнного стану, за наявності яких створюються умови, для врегулювання яких виникає необхідність у проведенні додаткових заходів політичного, правового, організаційного, технічного та іншого характеру, їх ресурсного забезпечення з тим, щоб у найкоротші терміни і з найменшими затратами нормалізувати обстановку, що виникла. Таким чином, вчинення адміністративного проступку в умовах правового режиму воєнного стану є обставиною, що обтяжує відповідальність. Однак враховувати її при накладенні стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху поліцейський, який є посадовою особою, уповноваженою розглядати зазначену категорію справ, не має можливості, адже нормами КУпАП за такі діяння встановлені абсолютно визначені санкції у вигляді штрафу. Тобто санкція здебільшого чітко і вичерпно вказує на вид та міру юридичної відповідальності, яка повинна бути застосована до правопорушника за порушення правил дорожнього руху (Лавніченко, 2011: с. 34).

Отже, враховуючи, що суб'єкт владних повноважень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху обмежений у виборі розміру стягнення, зважаючи на наявність обставин, що обтяжують або пом'якшують відповідальність, це питання має бути вирішене на законодавчому рівні. Так, доцільним вбачається запровадження норми, яка посилювала б відповідальність за такі правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, розмір штрафу за такі діяння має бути збільшений вдвічі.

З цією метою потрібно доповнити статтю 27 КУпАП частиною другою наступного змісту: «За правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132–2 цього Кодексу, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), вчинені в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану, застосовується подвійний розмір штрафу, передбачений відповідною статтею цього Кодексу» (Червінчук, 2022: с. 140).

У Верховній Раді зареєстровано низку законопроектів, якими передбачається посилити відповідальність водіїв за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану.

Законопроектом № 7354 від 06.05.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності у сфері підготовки та допуску водіїв до керування транспортними засобами» передбачено новий порядок відповідальності за порушення порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспорту, порушення порядку державної акредитації шкіл, атестації спеціалістів і порядку оформлення або видачі посвідчення водія.

Заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури Володимир Крейденко вважає, що у разі ухвалення цього законопроекту суб'єктами відповідальності виступатимуть особи закладів, що проводять підготовку і перепідготовку та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів і посадові особи територіальних сервісних центрів при Міністерстві внутрішніх справ України. Адміністративна відповідальність наступатиме

лише за умови, що допущені порушення не містять в собі складу кримінального правопорушення.

Також у Верховній Раді вважають, що систематичні порушення правил дорожнього руху окремими його учасниками свідчать про неефективний механізм покарання за такі правопорушення. Відтак збільшити розміри штрафів за систематичні порушення ПДР покликаний законопроект № 7026–1 від 17.02.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо підвищення відповідальності за систематичні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху».

В якому, за систематичні порушення ПДР розмір штрафу збільшується: від трьох до п'яти правопорушень – вдвічі, від п'яти до десяти – вп'ятеро, понад 10 разів – позбавлення права керування транспортним засобом на строк до двох років. Під систематичним правопорушенням розуміється вчинення трьох і більше таких протиправних дій протягом року.

Крім того, законопроект № 6502 від 05.01.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших зако-

нів України щодо впровадження обліку штрафних балів за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» удосконалює облік штрафних балів у сфері дотримання безпеки дорожнього руху.

В цьому законопроекті пропонується запровадити систему нарахування штрафних балів за порушення ПДР, зафіксованих не в автоматичному режимі, що тягне за собою тимчасове зупинення дії посвідчення водія до моменту повторного проходження ним курсу навчання за відповідними програмами та успішного складання теоретичного та практичного іспиту на знання ПДР (Finance.ua).

Висновки. Перераховані питання не вичерпують усієї проблеми адміністративної відповідальності за ПДР в умовах воєнного стану. А в умовах воєнного стану, законодавство про дорожній рух та його безпеку має бути спрямованим на вирішення актуальних для України проблем дорожнього руху шляхом запровадження комплексних законодавчих змін, які забезпечать вирішення проблем безпеки руху на всіх рівнях та позитивно вплинуть на основні складові дорожнього руху – його учасників, транспортні засоби, дороги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 7 грудня 1984 р., № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р., № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 04.01.2023).
3. Лавніченко О. В. Про зміст понять «надзвичайна обставина» та «надзвичайна ситуація». *Честь і закон*. 2011. № 4. С. 34.
4. Христич І. О. Чинники, що впливають на безпеку дорожнього руху в умовах воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.
5. Червінчук А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху, вчинених в умовах правового режиму воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.
6. Приходько В., Александров М. Особливості адміністративно-правової профілактики дорожньо-транспортних пригод в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 106–113.
7. В Україні посилять відповідальність за порушення ПДР в умовах воєнного стану: веб-сайт. URL: <https://news.finance.ua/ua/v-ukraini-posilyat-vidpovidal-nist-za-porushennya-pdr-v-umovah-voennoho-stanu> (дата звернення: 26.12.2022).
8. Сучасні інструменти з отримання інформації про штрафи ПДР. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/sucasni-instrumenti-z-otrimannya-informaciyi-pro-shtrafi-pdr> (дата звернення: 30.11.2022).
9. Infolight: інформ.-аналіт. центр: веб-сайт. URL: <http://infolight.org.ua> (дата звернення: 12.12.2022).
10. Ївженко Д. Як дізнатися про штраф і сплатити його в умовах воєнного стану – інструкція: веб-сайт. URL: <https://ain.ua/2022/06/16/yak-diznatysya-pro-shtraf-i-splatyty-instrukciya-2/> (дата звернення: 12.12.2022).

REFERENCES:

1. Pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 7 hrudnia 1984 r., № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (data zvernennia: 03.01.2023).

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r., № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 04.01.2023).
3. Lavnichenko O. V. Pro zmist poniat «nadzvychaina obstavyna» ta «nadzvychaina sytuatsiia». *Chest i zakon*. 2011. № 4. S. 34.
4. Khrystych I. O. Chynnyky, shcho vplyvaiut na bezpeku dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu. Bezpeka dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu: mater. Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konferentsii. Kryvyi Rih, 2022. 148 s.
5. Chervinchuk A. V. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia pravyl dorozhnoho rukhu, vchynenykh v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu. *Bezpeka dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu* : mater. Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konferentsii. Kryvyi Rih, 2022. 148 s.
6. Prykhodko V., Aleksandrov M. Osoblyvosti administratyvno-pravovoi profilaktyky dorozhno-transportnykh pryhod v umovakh voiennoho stanu. *Yurydychnyi visnyk*. 2022. № 3. S. 106–113.
7. V Ukraini posyliat vidpovidalnist za porushennia PDR v umovakh voiennoho stanu: veb-sait. URL: <https://news.finance.ua/ua/v-ukraini-posylyat-vidpovidal-nist-za-porushennya-pdr-v-umovah-voyennoho-stanu> (data zvernennia: 26.12.2022).
8. Suchasni instrumenty z otrymannia informatsii pro shtrafy PDR. Ofitsiinyi sait Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/sucasni-instrumenti-z-otrimannya-informaciyi-pro-shtrafi-pdr> (data zvernennia: 30.11.2022).
9. Infolight: inform. – analit. tsentr: veb-sait. URL: <http://infolight.org.ua> (data zvernennia: 12.12.2022).
10. Yivzhenko D. Yak diznatysia pro shtraf i splatyty yoho v umovakh voiennoho stanu – instruktsiia: veb-sait. URL: <https://ain.ua/2022/06/16/yak-diznatysya-pro-shtraf-i-splatyty-instrukciya-2/> (data zvernennia: 12.12.2022).